

Naše zbrane radšej nekupujte, radia Američania potichu Britom. Prepálená obava z „vypnutia F-35“ ukázala na iný problém

Jan Wirnitzer, Deník N

9–12 Minuten

Nepredvídateľnosť USA oživila v niekoľkých krajinách debatu o možnom prehodnotení nákupu lietadiel F-35.

Znepokojivý vývoj naznačil už pred niekoľkými dňami britský denník Times.

„Americkí vládni činitelia vravia mimo záznamu, že by Spojené kráľovstvo nemalo nakupovať toľko amerického vybavenia,“ [napísal denník](#). Britský zdroj blízky ministerstvu obrany povedal, že mu Američania neverejne naznačili, že by Británia mala „prehodnotiť“ svoju závislosť od Spojených štátov.

Znižovanie závislosti vyzerá logicky. To, že pred závislosťou od USA varujú Američania Britov, ktorí sú ich dlhodobí kľúčoví partneri, už až tak nie.

Briti chcú pritom pridať v obranných výdavkoch a plánujú kúpiť ďalšie lietadlá F-35, dnes ich majú tri desiatky. Okrem nich prevádzkuje kráľovské letectvo aj bojové lietadlá Eurofighter Typhoon.

Britská závislosť od USA má ešte iný rozmer. Týka sa dohody o spoločnej údržbe balistických rakiet Trident D5, ktorá podľa Trumpovej administratívy vyšla Britov lacno.

[Novinka: Odoberajte newsletter Trumpov svet, ktorý podrobne mapuje dramatický vývoj v Spojených štátoch a ich vplyv na nás. Vychádza každý pracovný deň na obed. Kliknite sem a každý ďalší diel vám pošleme emailom.]

Rakety sa odpaľujú z ponoriek a pre Britov sú jediným nosičom ich jadrového arzenálu. Centrum údržby týchto rakiet je v americkej Georgii.

Napätie cítiť na oboch stranách oceánu, aj keď samotné rakety [sú nezávislé od amerických systémov](#).

Pohľad na Britské ostrovy tak ukazuje, že súčasná európska debata o lietadlách F-35 je len jedným z odtieňov vzájomnej previazanosti a závislosti.

Obavy z „vypnutia F-35“

Debatu oživilo dočasné americké rozhodnutie prerušiť aktualizácie rušičiek ukrajinských lietadiel F-16. Vyvolalo to obavu, že ak sa niekto úplne nepodriadi vôli Donalda Trumpa alebo jeho nástupcu, tak mu Američania prepnú takzvaný „kill switch“ a jedným kliknutím mu z letectva vyrobia desiatky drahých ťažidiel.

Vyvolalo to obavu – alebo príležitosť na politické prestrelky.

„Závislosť od cudzích dodávateľov môže v budúcnosti znamenať vážne komplikácie. Treba hľadať riešenia, ktoré posilnia domáci priemysel a zabezpečia, že budeme mať úplnú kontrolu nad svojou obranou,“ [napísal na sieti X](#) český tieňový minister obrany Lubomír

Metnar z hnutia ANO, ktoré pred rokmi zadalo letectvu úlohu, aby analyzovalo, aké lietadlo Česko potrebuje (odtiaľ pochádza odporúčanie na nákup F-35).

Metnar už nedodal, že zabezpečenie stopercentnej kontroly by bolo výrazne drahšie. Česko ju nemá ani dnes: prevádzkuje prenajaté švédske lietadlá s americkými motormi.

Premiér Petr Fiala (ODS) [pre Seznam Zprávy](#) reagoval, že Česko nemieni prehodnocovať už schválený nákup 24 stíhačiek F-35. V rovnakom duchu je [súbor otázok a odpovedí](#), ktoré zverejnilo na webe ministerstvo obrany.

Obavu, že by niekto mohol na diaľku „vypnúť lietadlá“ a úplne ich vyradiť z prevádzky, v podstate označil rezort za nesprávnú. Podľa obrany však sú možnosti, ako by Američania prípadne mohli prevádzku lietadiel skomplikovať: je možné obmedziť prístup ku kryptografickým kľúčom alebo aktualizáciám softvéru.

V praxi to znamená, že by F-35 mohli lietať aj bojovať, ale nedokázali by využívať všetky svoje výhody. Zraniteľnejšie by boli lietadlo aj pilot.

Jediný užívateľ F-35, ktorý má účinnú výnimku, je geopoliticky unikátny Izrael, ktorý prevádzkuje [jedinú neamerickú verziu tohto lietadla s vlastným softvérom](#), vyvinul ho za svoje peniaze.

Ako funguje F-35

V snahe priblížiť, v čom spočíva závislosť používateľov F-35 od USA, [odviedol dobrú prácu server Aviationist](#).

Fungovanie takéhoto pokročilého lietadla, ktoré je aj extrémne výkonným senzorom s mimoriadnou fúziou dát, závisí od

neobvyklého objemu softvéru: vraví sa, že kód k F-35 má osem miliónov riadkov. Belgickí aj švajčiarski činitelia už popreli, že by lietadlo malo fyzický „kill switch“, ale na optimálny výkon potrebuje množstvo dátovej komunikácie s centrom v USA.

České ministerstvo nešlo až do takých detailov, ale kľúčom k výkonnosti F-35 je systém ALIS a jeho modernejší nástupca ODIN.

V princípe ide o dátovú architektúru súvisiacu s logistikou aj operáciami – jednoduchšie povedané nástroj, ktorý komunikuje so systémami lietadla, predvída, kedy bude potrebná údržba akej časti, stará sa o dodávateľský reťazec, pomáha s plánovaním misií a po ich uskutočnení zbiera dáta, ktoré počas nich získali citlivé senzory lietadla. V skratke: aby sa jedna F-35 mohla učiť od druhej.

Tak by to fungovalo v ideálnom svete. ALIS má povest' dobre mysleného, ale zle urobeného systému (z hľadiska zabezpečenia, funkčnosti aj toho, že jeho jednotka bola veľká a ťažká). Ovplyvňovalo to ukazovatele, ako dlho sú F-35 pripravené na akciu a koľko času trávia v údržbe. Aj preto prišiel nástupca.

V princípe sa to podobá telefónu bez aktualizácií. Bude fungovať, ale postupne stále horšie. A bude aj zraniteľnejší.

Keby sa USA otočili chrbtom k užívateľom F-35, časom by im začali dochádzať náhradné diely aj vycvičení piloti.

[Novinár Bill Sweetman upozornil](#) na význam dát, ktoré centrum v USA poskytuje lietadlám: „Takzvaný mission data file je elektronický bojový manuál F-35. Lietadlu poskytuje napríklad charakteristiky na identifikáciu cieľov, aby ich dokázalo rozoznať len s minimálnym vlastným vyžarovaním.“

Preložené: aby stroj napríklad nemusel dlho skúmať okolie vlastnými senzormi, ale aby už z minimálnych informácií rozoznal, čo mu kde hrozí, a ponúkol pilotovi najmenej nápadnú trasu k cieľu.

Aviationist píše, že mýtus existencie „kill switch“ podčiarkuje hlbšie napätie medzi kolektívnou obranou a národnou suverenitou.

„Chápem, že s F-35 ide ruka v ruke závislosť. Ale ak sú celý váš proces hľadania a výberu cieľov komunikačné systémy, spravodajstvo a prieskum aj munícia, s ktorou chcete bojovať, dodávané z USA, potom závislosť od mission data file a systémov ako ALIS alebo ODIN nie je váš hlavný problém,“ [upozornil letecký odborník Justin Bronk](#) z think tanku RUSI s tým, že problém so závislosťou je hlbší.

Tyler Rogoway z odborového webu [Warzone pripomenul](#), že za F-35 neexistuje plnohodnotná náhrada: „Keď od nej odstúpите, prichádzate o jej schopnosti, celý ekosystém schopností na ňu naviazaných, o schopnosť lietadla prežiť. Nefunguje to tak, že si jednoducho zaobstaráte iné lietadlo.“

O tom, čo F-35 vie, napokon vypovedá izraelská odveta proti Iránu za dvojicu masívnych raketových útokov pred niekoľkými mesiacmi.

Izraelčania aj so svojimi F-35, [aspoň podľa amerického a izraelského vyhodnotenia](#), rozmetali protivzdušnú obranu teheránskeho režimu.

Plošne. Za jednu noc. Bez vlastných strát.

Prečo riešenie nie je ľahké

Zatiaľ čo sa pochybnosti o prehĺbení závislosti na USA cez nákup F-35 pretriasajú napríklad v Kanade, Nemecku, vo Fínsku či Švajčiarsku, po efektívnom riešení sa ľahšie volá, než sa navrhuje.

Možnosti v zásade sú:

- kúpiť iné lietadlá od inej krajiny (a prebrať na seba riziko, že sú menej výkonné a budú mať v boji väčšie straty, ale aj že sa pri politickom obrate v dodávateľskej krajine problém znova objaví);
- vyvinúť vlastné lietadlá (investície rádovo v stovkách miliárd korún len na výskum a vývoj – s tým, že Česko nemá potenciál vyvinúť exportný trhák, takže celý výskum a vývoj zaplatí);
- zaobísť sa bez výkonného letectva (jedného z prvkov ozbrojených síl, ktorý sa nedá stopercentne nahradiť zo zeme);
- nič nemeniť a spoľahnúť sa na to, že Američania nebudú chcieť pochovať svoj exportne úspešný stroj (či tak skutočne uvažujú, si však teraz nikto netrúfne povedať; vie sa, že vplyvný Elon Musk F-35 kritizuje) a že Trumpova vláda je v podstate historickou anomáliou – ak však nie je, budú používatelia F-35 musieť hľadať možnosti, ako vychádzať s USA.

Všetky možnosti majú značné riziká a tá, ktorá ich má najmenej, je, samozrejme, najdrahšia.

Generál Petr Hromek, ktorý má v Česku na starosti zavedenie F-35, dodáva, že to nie je tak, že jedine americké lietadlo generuje závislosť a v ostatných prípadoch, napríklad pri švédskom Gripeni alebo francúzskej Rafale, sa nič také nedeje.

„Akékoľvek lietadlo je závislé od podpory výrobcu. (...) Výrobca poskytuje všetky informácie, eviduje aj informácie o lietadle, koľko sa nalieta, kedy treba urobiť údržbu a podobne. Úplne rovnako to mal napríklad Gripen. Nie je to teda nič, čo by nás zarazilo,“ [povedal Hromek serveru Seznam Zprávy](#).

Česko má dostať prvé lietadlá F-35 v roku 2029, majú byť dislokované v USA a slúžiť na výcvik českých pilotov. To je štandardný model, ktorý používajú aj iné krajiny. Kompletne dve letky, teda 24 lietadiel, by Česi mali vlastniť v roku 2035.

Výhodná ponuka spoločného predplatného: Páči sa Vám článok z českého Deníka N? A chceli by ste viac? Využite [výhodné spoločné česko-slovenské predplatné](#). Kúpte si balíček Klub a získate teraz aj nové podcasty s Petrom Koubským, Filipom Titlbachom a Michaelom Romancovom.